

فصلنامه روستا و توسعه، سال ۱۰، شماره ۱، بهار ۱۳۸۶

نقش معادن طلا در توسعه اقتصادی - اجتماعی روستاهای همجوار

مژده رحمانی*

چکیده

هر روستا به عنوان یک واحد جغرافیایی، ظرفی است که اجتماع و اقتصاد آن مطروف آن است. انسان‌ها و مسائل اجتماعی و اقتصادی آنها را نباید جدا از محیط جغرافیایی‌شان که متأثر از آنند در نظر گرفت. می‌توان گفت بیش از پنجاه درصد درآمد روستاییان از طریق فعالیت‌های کشاورزی تأمین می‌شود. ولی در کنار آن، معیشت بر اساس فعالیت‌های دیگری همچون: استخراج معدن نیز استوار است. در این مقاله که حاصل پژوهشی میان‌رشته‌ای است، ارتباط تشکیل روستا و وجود معدن طلا از دو دیدگاه ۱- زمان شکل‌گیری روستا و معدن، و ۲- از لحاظ رونق اقتصادی- اجتماعی مورد بررسی قرار گرفته است و در کنار آن به نکاتی از جمله همنامی روستا و معدن اشاره شده است.

کلید واژه‌ها: معادن طلا/ توسعه اقتصادی/ توسعه اجتماعی.

* دانشجوی دوره کارشناسی ارشد پژوهش علوم اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی - واحد تهران شمال
Email: mozhdeh_rahmani@hotmail.com

مقدمه

در هزاره سوم، یکی از چالش‌های اساسی توسعه پایدار، توسعه روستایی است. در راهبرد جدید توسعه روستایی، تأکید بر نداشتن تعصب شهری، ایجاد اشتغال و درآمد در بخش‌های غیر کشاورزی، تصمیم‌گیری غیرمتمرکز و مشارکتی از طریق صنعتی شدن نواحی روستایی از جمله راه‌های دستیابی به کاهش سطح و شدت فقر و مهاجرت عنوان می‌شود.

صنعتی شدن روستا، یک کاتالیزور برای ایجاد اشتغال پایدار و از راه حل‌های کاهش فقر و بیکاری در مناطق روستایی است. بر اساس این دیدگاه، صنعتی شدن روستا و گسترش فعالیت‌های غیرکشاورزی، عامل مهمی در افزایش رفاه و تأمین کالاها و خدمات ضروری برای خانواده‌های فقیر روستایی است (طاهرخانی، ۱۳۷۹). پس هدف از تحقیق، بررسی نحوه تشکیل و توسعه روستاها و ارتباط آنها با معدن و معدن‌کاری به منزله یکی از فعالیت‌های غیر کشاورزی است. لذا در این تحقیق، برای بررسی معادن طلا و روستاهای اطراف آنها از مطالعه موردی استفاده شده است.

جامعه مورد مطالعه

معادن طلای کشور و روستاهای اطراف آنها، جامعه مورد مطالعه این پژوهش را تشکیل می‌دهند.

روش تحقیق

این پژوهش با استفاده از روش مطالعه اسنادی، کتابخانه‌ای و مصاحبه انجام شده است.

بیان موضوع

از زمان‌های دور، ده اساس حیات اجتماعی ایران را تشکیل داده و در آن مردم به صورت متشکل به همکاری‌های اقتصادی پرداخته‌اند. ده به اعتبار اینکه یک واحد

ته‌نشین شده برای قال‌گذاری و به‌دست آوردن طلا استفاده می‌کردند (همان). اولین مطالعه روی طلای استان همدان را که به‌صورت علمی و با هدف دستیابی به کانی‌سازی‌های احتمالی طلا انجام گرفته و در دسترس است، یک مهندس معدن روسی به‌نام «س. طرسکینسکی»، در سال ۱۳۱۱ برای شرکت سهامی کل معادن ایران، در قالب «تحقیقات نظری معادن طلا در کوه الوند» انجام داده است.

کانسار طلای آستانه

کانسار طلای آستانه، در ۳ کیلومتری جنوب‌باختر آستانه قرار دارد. آستانه، در ۶ کیلومتری جنوب شازند و ۴۰ کیلومتری جنوب‌باختر اراک، قرار گرفته است. مردم محلی از وجود طلا در ماسه‌های آبرفتی رودخانه حاج علی‌اکبری و آبراهه‌های این رودخانه از زمان‌های دور اطلاع داشته و با طلاشویی، از طلا بهره‌برداری جزئی می‌کردند. بنابر گفته‌های عطایی، وی سه نسل متوالی سابقه طلاشویی در آستانه را دارد. آنها به‌طور سنتی در بستر رودخانه حاج علی‌اکبری، حداقل از سه نسل قبل، به طلاشویی اشتغال داشته‌اند (هاشمی، ۱۳۸۰). پس از مشروطیت، (در سال ۱۳۲۸ ه.ق)، امتیاز ذخیره طلای آستانه (اراک) در رودخانه ازنا، به اشخاص واگذار شد، ولی نتیجه‌ای از آن به دست نیامد (زاوش، ۱۳۵۵).

کانسار طلای کوه‌زر دامغان

شواهد و آثار موجود در این محدوده، نشانگر پیشینه کهن و قدیمی معدن‌کاری در منطقه است. وجود آثار بازمانده وسیع از معدن‌کاری و زرشویی باستانی در آبرفت‌های شمال باغو، از آبادی علیخان در خاور تا آبادی نوا در باختر باغو، آثار کارگاه‌های استخراجی به‌صورت حفر دخمه‌ای تنگ و پر شیب در نواحی کوهستانی، حاکی از قدمت معدن‌کاری در منطقه است. شاید آثار بازمانده از قلعه‌های باستانی کوه‌زر قدیم در باغو و کلاته حسین (در ۱ کیلومتری شمال‌باختر آبادی علیخان) نیز با کارگاه‌های یاد شده در ارتباط باشد. درباره سن کارهای قدیمی کوه‌زر نمی‌توان اظهارنظر کرد ولی

این احتمال وجود دارد که برای به دست آوردن طلا و کاهش هزینه‌ها، از اسیران استفاده می‌کردند (فرهنگی، ۱۳۶۸). اطلاعات موجود نشان می‌دهد که از نظر قدمت، قدیمی‌ترین معدن طلائی که اسم آن در تاریخ آمده معدن «سیستان» و پس از آن معدن «کوه‌زر دامغان» است (محمّدلی، ۱۳۷۰). ابودلف، سیاح عصر سامانی، از طلائی نوع قومسی، نام برده است که شاید اشاره به طلائی کوه‌زر دامغان باشد (مقصودی و دیگران، ۱۳۸۴). حمدالله مستوفی، جغرافی‌دان و تاریخ‌نویس سده هشتم، در کتاب «نزهةالقلوب» که در سال ۷۴۰ هجری نگاشته است، از معدن کوه‌زر نامبرده است. محمدصالح تبریزی^(۱) (۱۲۷۰-۱۲۴۰)، در فهرست معادن شناخته شده عهد قاجار، معدن طلا و فیروزه باغو را ذکر کرده است. هلم‌هاکر (۱۸۹۸) و هن‌ماکه (۱۸۹۹) کسانی هستند که از کارگاه‌های معدن قدیمی در آبرفت‌های طلادار کوه‌زر (باغو) نام برده‌اند. بنا به اظهار هلم‌هاکر، در قرن چهاردهم میلادی، از این ذخایر طلا با عیار ۲ تا ۳ گرم در تن بهره‌برداری شده است (هوشمندزاده و همکاران، ۱۳۵۷).

دمشقیه در سال ۱۳۱۰ پس از بازدید از کوه‌زر گزارشی به بنگاه اکتشاف و بهره‌برداری معادن آن روز تسلیم کرد؛ وی در گزارش خود ضمن بررسی آبرفت طلادار در محدوده‌ای به وسعت ۴×۶ کیلومتر مربع، بالاترین عیار طلا را ۷ گرم در یک متر مکعب آبرفت ذکر کرده است. دیهل در سال ۱۹۴۰ در گزارش خود منشأ طلائی پلاسری باغو را رگه‌های کوارتزی مس‌دار ذکر کرده است که با گرانیات خاور روستای باغو در ارتباط هستند وی عیار طلا را ۲ تا ۳ گرم در متر مکعب تخمین زده است. فوریز (۱۹۷۲-۱۹۵۵)، در نقشه ذخایر زر دنیای باستان از معدن کوه‌زر دامغان نام برده است (فرشاد، ۱۳۶۲). لازم به یادآوری است که نام روستا به دلیل نام معدن اختیار شده است.

کانسار طلای داشکسن

کانسار طلای داشکسن، در فاصله ۴۲ کیلومتری شمال‌خاور شهرستان قروه، در استان کردستان، واقع شده است. تاریخ معدن‌کاری در داشکسن، به هزاران سال قبل بازمی‌گردد. این کانسار در حال حاضر، در توسعه و رونق منطقه داشکسن نقش اصلی دارد. راه داشکسن به دلیل رفت و آمد ماشین‌آلات سنگین معدن آسفالت شده و تعداد زیادی از مردم در این منطقه به عنوان کارگر فعال هستند و نکته مهم رواج کشاورزی و دامپروری در این منطقه است.

در ادامه، موضوع را در سه بخش بررسی می‌کنیم:

بخش اول: تقدم و تأخر شکل‌گیری روستا یا شهرک و وجود معدن

در بخش اول، ارتباط تشکیل روستا یا شهرک و وجود معدن با توجه به زمان تشکیل آنها بررسی می‌شود. به‌طور ساده‌تر، آیا ابتدا روستا بوده بعد معدن کشف شده است، یا بالعکس؟

در ایران توسعه روستاها و ارتباط آنها با معدن‌کاری را می‌توان به ۳ شکل دسته‌بندی کرد:

۱- روستاهایی که صرفاً به خاطر فعالیت‌های معدنی در نزدیکی معدن به وجود آمده‌اند و حتی نام خود را از معدن گرفته‌اند (قربانی، ۱۳۸۵)، مانند:

- روستای زرشوران، در نزدیکی تکاب که در ایران باستان به دلیل فعالیت‌های استخراج طلا در نزدیکی معدن ایجاد شده است؛
- روستای لکان، در استان مرکزی، نزدیک اراک، که در اصل نام روستا به لهجه محلی لایکان است، به خاطر اینکه در کنار معدن قرار دارد (لای در زبان لری به معنای کنار است)؛
- روستای زریکان، در منطقه بافق یزد که در اصل معدن بالای کوه است و روستا برای اسکان کارگران در پای کوه به وجود آمده است و نام خود را از زیرکان (به دلیل تغییر تلفظ) به معنای پایین معدن گرفته است؛

- سایر روستاهایی که بعد از فعالیت معادن طلا به وجود آمدند، عبارت‌اند از: کوه‌زر دامغان، بید محمدحسن، زرین، زرمهر، دره زرشک

۲- روستاهایی که به دلیل فعالیت‌های معدنی توسعه یافته‌اند. حتی گاه در بین آنها روستا به شهر تبدیل شده است. نمونه‌های آن:

- شهر کنونی دندی، در فاصله ۹۰ کیلومتری جنوب غرب زنجان، است. قبل از انقلاب، روستای دندی، کمتر از ۱۵۰ خانوار جمعیت داشت و روستایی کوچک محسوب می‌شد. در نزدیکی این روستا، معدن بزرگ سرب و روی (به نام انگوران) وجود دارد که بزرگ‌ترین ذخایر سرب و روی خاورمیانه را دارد. توسعه معدن و ایجاد کارخانه در کنار آن، سبب توسعه روستای دندی و تبدیل آن از روستا به شهر کوچک دندی شد. مشابه روستای دندی، که فعالیت‌های معدنی باعث توسعه و شاید در روزگار فعلی باعث بقای آن شده فراوان است مانند روستای کوشک در بافق یزد (نزدیک معدن کوشک)، روستای ساغند یزد (نزدیک معدن چادرملو).

- برخی از روستاهایی که به سبب فعالیت معادن طلا به وجود آمده‌اند عبارت‌اند: موته، طلای همدان، آستانه، عباس‌آباد آینالو، سنجد، پس‌قلعه، طریقه، داشکسن، انگوران‌چای، یوسف‌لو- نقدوز، خاور تودان، خاروانا (خروانق)، خوینرود، مشگین‌شهر (دوست‌بیگللو)، مزرعه، کلوج- گیلوان، باغو، سولادوکل، رازلیق، مردان قم، سماق، کوهیان، علی‌آباد موسوی، چال، باشگل، ضیاءکوه، بزمان، صرفه‌پایین، دولت‌آباد، باب‌کهنوج، کم‌کوئیه، لاطلا، دامنه، قلعه‌نرپ، سراجیه، مرنجاب، بوته علم، توزگی، سیاسترگی، باغده، زرشوران، زرتشت، سونگون، خلیفه لو، چاه موسی.

۳- شهرک‌های معدنی که به دلیل فعالیت‌های معدنی در پنجاه سال اخیر ایجاد شده یا توسعه یافته‌اند. نمونه‌هایی از آن عبارت‌اند از:

- شهرک آهن شهر در نزدیکی بافق یزد؛

- شهرک سرچشمه در نزدیکی معدن سرچشمه؛
- تبدیل روستای خاتون آباد به شهر خاتون آباد در نزدیکی معدن میدوک در نزدیکی شهر بابک؛

علاوه بر موارد یاد شده، لازم به ذکر است که در پاره‌ای از روستاها و یا شهرهای کوچک در زمان‌های خاصی فعالیت‌های معدن‌کاری رونق داشته است، اما در پی تمام شدن فعالیت‌های معدن‌کاری، آن روستاها و شهرها تخلیه یا بی‌رونق شده‌اند، مانند منطقه انارک که در آن بین سال‌های ۱۳۲۰ تا ۱۳۵۰، بیش از ۲۰ معدن فلزی و غیرفلزی فعالیت داشت، تمام شدن ذخایر این معادن یا از کارافتادن آنها سبب کوچ مردم به شهرها و کاهش جمعیت آنها شد.

به‌طور کلی، در چند دهه اخیر، فعالیت‌های معدن‌کاری برای موادی چون آهن، ذغال‌سنگ و مس به شکل مدرن مطابق کشورهای توسعه‌یافته، باعث توسعه روستا و شهر کنار معدن و همچنین توسعه راه‌های آن و حتی راه‌های ارتباطی در سطح ملی شده است. مثلاً راه آهن - بافق اصفهان صرفاً به خاطر انتقال سنگ آهن از بافق به اصفهان کشیده شد که همین خط آهن بعدها تا بندرعباس ادامه یافت.

بخش دوم: ارتباط روستا و معدن از لحاظ رونق اقتصادی - اجتماعی

گروه اول) معادنی که قبلاً فعال بودند: تعدادی از معادن یافت می‌شوند که قبلاً فعال بودند و رونق روستا یا در پاره‌ای موارد به وجود آمدن روستا با فعالیت آنها ارتباط داشته، ولی تمام شدن ذخیره و یا ایجاد مشکل استخراج به دلیل رسیدن به سطح آب زیرزمینی و یا رسیدن به عمق زیاد، باعث تعطیل شدن معدن و در نتیجه کاهش رونق و گاه خالی شدن روستا از سکنه شده است.

در این بخش می‌توان به این معادن طلا اشاره کرد:

- معادن طلای موله و مس بید محمدحسن؛
- کانسارهای طلای آستانه، سنجد، کوه‌زر دامغان، طلای زرین، پس قلعه، زرشوران، زرتشت، خلیفه لو، طرهبه، چاه موسی؛

- نشانه معدنی طلای همدان و عباس آباد آینالو.

گروه دوم) معدنی که فعال یا در حال اکتشاف هستند: تعدادی از معادن هم اکنون فعال و یا در حال اکتشاف هستند. فعالیت این معادن باعث رونق و اشتغال زایی در روستاها شده و حتی اکتشاف معادن در نزدیک روستا امید به اشتغال در روستا را افزایش می دهد. این معادن طلا به شرح زیرند:

- کانسارهای مزرعه، مشکین شهر، خوینرود، خاروانا، یوسفلو- نقدوز، انگوران چای، داشکسن، باغو؛

- نشانه معدنی خاور تودان و کلوچ- گیلوان.

گروه سوم) معدنی که پتانسیل فعال شدن دارند ولی فعال نیستند: کانسارها و معادن بسیاری هستند که دارای پتانسیل خوب اقتصادی هستند ولی فعال نیستند. فعالیت های این معادن می تواند نقش بسیار بالایی در توسعه اقتصاد روستا داشته باشد، به خصوص اگر معادن فلز باشند و در هنگام مطالعات اکتشافی ذخیره قابل توجه از آنها به دست آید. اغلب دیده می شود که مردم روستاها از ورود تیم های اکتشافی استقبال می کنند و بسیار خوشحال می شوند و امیدوارند که کانسار در حال اکتشاف به یک معدن بزرگ و فعال تبدیل شود. معادن طلای این گروه عبارت اند از:

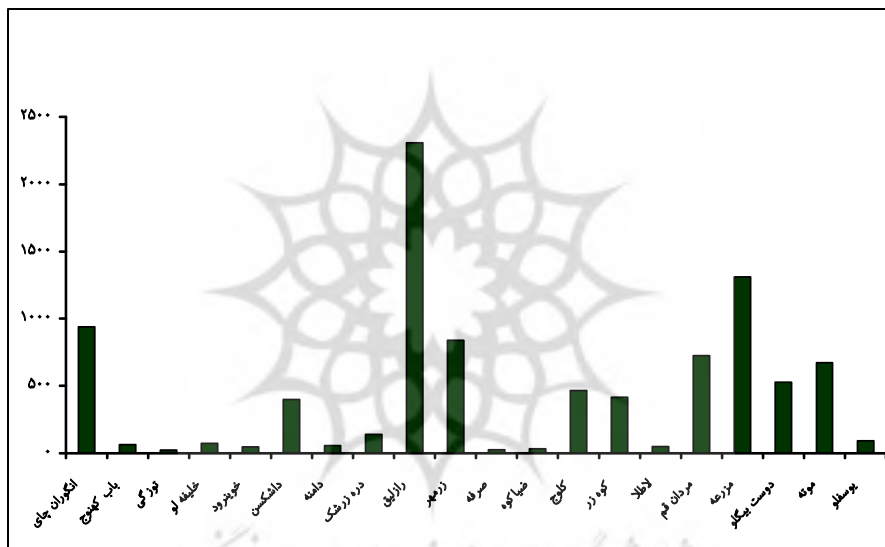
- کانسارهای زرمهر، شمال بزمان، دره زرشک؛

- نشانه های معدنی سولادوکل، رازلیق، مردان قم، سماق، کوهیان، علی آباد موسوی، چال، باشگل، ضیاء کوه، صرفه پایین، دولت آباد، باب کهنوج، شمال کم کوئیه، لاطلا، دامنه، قلعه نرپ، سراجیه، مرنجاب، بوته علم، توزگی، سیاسترگی، باغده.

بررسی روستاهای همجوار معادن

در این بررسی به موارد زیر توجه می‌شود:

- بررسی شناسنامه روستا (جدول ۱)؛
- نوع فعالیت‌ها و منابع کسب درآمد روستا (جدول ۲)؛
- جمعیت روستا بر اساس آمار ۱۳۷۵ (نمودار ۱).



نمودار ۱- جمعیت روستاهای مورد نظر بر اساس آمار سال ۱۳۷۵

جدول ۱- اطلاعات شناسنامه‌ای روستاهای مورد نظر

نام روستا	نام روستا با حروف لاتین	طول جغرافیایی	عرض جغرافیایی	ارتفاع از سطح دریا	وضع طبیعی	آب و هوا	زبان
انگوران چای	Anguran-chai	۴۷:۳۹	۳۶:۳۴	۱۵۲۰	جلگه‌ای و کوهستانی	سردسیر معتدل	ترکی
باب کهنوج	Dar Kahnur	۵۷:۱۰	۲۹:۳۲	۲۶۷۰	کوهستانی	سردسیر خشک	فارسی
باغده	Ba'gh Deh	۵۷:۲۶	۲۹:۰۱	-	کوهستانی	سردسیر خشک	فارسی
توزگی	Tuzegi	۶۱:۱۵	۲۶:۵۹	-	کوهستانی	گرمسیر خشک	بلوچی، فارسی
چال	Chal	۴۸:۴۸	۳۶:۴۶	۱۷۴۰	کوهستانی	سردسیر معتدل	ترکی
خلیفه لو	Khalife-lou	۴۹:۱۲	۳۶:۱۷	۱۸۲۰	کوهستانی	سردسیر معتدل	ترکی
خوینرود	Khoyenrud	۴۶:۳۷	۳۸:۴۲	۲۲۸۵	کوهستانی جنگلی	سردسیر مرطوب	ترکی
داشکسن	Da'shkasen	۴۸:۰۵	۳۵:۱۰	۱۹۲۰	جلگه‌ای و کوهستانی	سردسیر معتدل	ترکی، کردی
دامنه	Da'maneh	۵۷:۱۳	۲۹:۱۳	۲۷۶۰	کوهستانی	سردسیر خشک	فارسی
دره زرشک	Darreh Zereshk	۵۳:۵۱	۳۱:۳۴	۲۵۰۰	جلگه‌ای و کوهستانی	معتدل خشک	فارسی

دولت‌آباد	Dowlata'ba'd	۵۷:۳۲	۲۹:۰۸	۷۳۵	جلگه‌ای	سردسیر خشک	فارسی
رازلیق	Ra'zliq	۴۷:۳۳	۳۸:۰۰	۱۷۹۰	جلگه‌ای و کوهستانی	معتدل	ترکی
زر مهر	Zar Mehr	۵۸:۵۹	۳۵:۱۴	۱۲۸۰	جلگه‌ای	معتدل خشک	فارسی
زرین	Zarrin	۵۴:۳۷	۳۲:۴۳	۱۱۲۰	کوهستانی	گرمسیر خشک	فارسی
سنجده	Sanjabodeh	۴۸:۱۴	۳۷:۱۹	-	کوهستانی	معتدل	ترکی
صرفه	Sarfeh	۵۷:۲۰	۲۹:۲۲	۲۹۰۰	کوهستانی	سردسیر خشک	فارسی
ضیاکوه	Ziya^ Kuh	۴۹:۵۶	۳۷:۰۲	-	کوهستانی جنگلی	معتدل	گیلکی
کلوج	Kalouch	۴۸:۳۸	۳۷:۰۴	۵۴۰	جلگه‌ای و کوهستانی	معتدل	ترکی
کوه زر	Kuh Zar	۵۴:۳۵	۳۵:۲۶	۱۶۰۰	کوهستانی	معتدل خشک	فارسی
لاطلا	'La'tala	۵۵:۱۰	۳۰:۲۶	۲۴۶۰	کوهستانی	سردسیر معتدل	فارسی
مردان‌قم	Marda'nqom	۴۶:۳۳	۳۵:۵۰	۵۸۰	کوهستانی جنگلی	معتدل	ترکی
مرنجاب	Maranja'b	۵۱:۴۸	۳۴:۱۷	۸۱۸	جلگه‌ای	گرمسیر خشک	فارسی
مزرعه	Mazraeh	۴۶:۰۹	۳۸:۱۶	۱۵۱۵	جلگه‌ای	معتدل	ترکی
دوست بیگلو	Dust Beyglu	۴۷:۳۲	۳۸:۳۲	۸۰۰	جلگه‌ای و کوهستانی	گرمسیر معتدل	ترکی

موته	Muteh	۵۰:۴۷	۳۳:۳۷	۱۹۱۸	جلگه‌ای	معتدل	فارسی
یوسفلو	Yuseflu	۴۷:۱۹	۳۸:۲۳	۱۲۹۰	کوهستانی	سردسیر معتدل	ترکی

با توجه به جدول بالا می‌توان گفت ۴۶٪ این روستاها کوهستانی، ۲۳٪ جلگه‌ای - کوهستانی، ۲۰٪ جلگه‌ای و ۱۱٪ کوهستانی - جنگلی هستند. پس می‌توان نتیجه گرفت که بر اساس منطقه جغرافیایی در اکثر این روستاها، معدن‌کاری در کنار زراعت، دامداری و باغداری از کارهای اصلی آنهاست.

بر اساس جدول ۲، این روستاها از شمال غرب ایران (آذربایجان و اردبیل) تا جنوب شرق (سیستان و بلوچستان) و از شمال شرق (خراسان) تا مرکز (اصفهان و یزد)، و تقریباً در اکثر مناطق ایران پراکنده‌اند. این امر حاکی است که اکثر روستاییان چه ترک، کرد، لر، بلوچ و در توسعه روستای خود نقش مهمی دارند و با ایجاد ارتباط با مراکز صنایع و معادن استان خود، می‌توانند گامی برای پیشرفت صنعت معدن‌کاری و در نتیجه اشتغال و رونق اقتصادی روستای خود بردارند.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

جدول ۲- نوع فعالیت و منابع کسب درآمد روستاهای مورد نظر

نام روستا	نام شهرستان	نام استان	صنایع غذایی، معدنی، ریسندگی و دستی	نوع فعالیت و منابع درآمد
انگوران چای	ماه نشان	زنجان	آسیای آردی موتوری	زراعت، کارگری، دامداری
باب کهنوج	بردسیر	کرمان	قالی بافی	زراعت، قالیبافی، دامداری
باغده	جیرفت	کرمان	ریسندگی و بافندگی	دامداری، باغداری، زراعت
توزگی	ایرانشهر	سیستان و بلوچستان		باغداری، زراعت
چال	زنجان	زنجان	نمد، زیلو، جاجیم و پلاس	زراعت، دامداری
خلیفه لو	خرمدره	زنجان	قالی بافی	زراعت، دامداری، باغداری
خوینرود	ارسباران	آذربایجان شرقی		زراعت، دامداری، قالیبافی
داشکسن	قروه	کردستان	آسیای آردی موتوری، ریسندگی و بافندگی، قالی بافی	زراعت، باغداری، دامداری
دامنه	جیرفت	کرمان	ریسندگی، بافندگی، نمد، زیلو، جاجیم و پلاس، قالی بافی و گلیم بافی	زراعت، دامداری، کارگری
دره زرشک	تفت	یزد	آسیای آردی موتوری، قالی بافی	زراعت، قالیبافی، دامداری
دوست بیگلو	مشگین شهر	اردبیل	آسیای آردی موتوری، قالی بافی	زراعت، دامداری، باغداری

دولت آباد	جیرفت	کرمان	ریسندگی و بافندگی	زراعت، دامداری،
رازلیق	سراب	آذربایجان شرقی	آسیای آردی موتوری، نمد، زیلو، جاجیم و پلاس، جوراب بافی، قالی بافی، گلیم بافی	زراعت، مغازه داری، دامداری
زرمهر	تربت حیدریه	خراسان رضوی	آسیای آردی موتوری، قالی بافی	زراعت، باغداری، کارگری
زرین	اردکان	یزد	سبد و حصیربافی، قالی بافی	قالیبافی، دامداری، باغداری
سنجده	میانه	آذربایجان شرقی	ریسندگی، بافندگی، سبد و حصیربافی، نمد، زیلو، جاجیم و پلاس	باغداری، زراعت، دامداری
صرفه	کرمان	کرمان		زراعت، دامداری،
ضیاکوه	سیاهکل	گیلان		دامداری، باغداری، پرورش کرم ابریشم
کلوج	طارم	زنجان	نمد، زیلو، جاجیم و پلاس، گلیم بافی	باغداری، زراعت، دامداری
کوه زر	دامغان	سمنان	آسیای آردی موتوری	کارگری، زراعت، دامداری
لاطلا	شهربابک	کرمان	قالی بافی	زراعت، دامداری،
مردان قم	کلبر	آذربایجان شرقی	آسیای آردی موتوری، سبد و حصیربافی، نمد، زیلو، جاجیم و پلاس	باغداری، کارگری، زنبورداری
مرنجاب	آران و بیدگل	اصفهان		زراعت، دامداری،

مزرعه	شبستر	آذربایجان شرقی	آسیای آردی موتوری، نمد، زیلو، جاجیم و پلاس، قالی بافی	زراعت، باغداری، دامداری
موته	برخوار و میمه	اصفهان	سنگ خردکنی، ریسندگی وبافندگی، نمد، زیلو، جاجیم و پلاس، قالی بافی، گلیم بافی	دامداری، قالیبافی، کارگری
یوسفلو	اهر	آذربایجان شرقی	قالی بافی	کارگری، دامداری، زراعت

پیامدهای اجتماعی و اقتصادی

قبل از انقلاب صنعتی، توزیع فعالیت‌های صنعتی به منابع نیروی آب، سوخت زغال چوب، ذخایر محلی سنگ معدن فلزی و سایر مواد خام وابسته بود. در حال حاضر، وجود معادن مختلف امکان گسترش فعالیت معدن‌کاری در کنار روستاها را داده است (کان یرز، ۱۳۸۱). به‌طور کلی، تأثیر استخراج معدن بر مردم نواحی ذکر شده مثبت بوده است و می‌توان منافع اصلی آن را به صورت زیر خلاصه کرد:

- اشتغال‌زایی؛
- ساخت جاده و دسترسی بهتر به جاده‌های فعلی؛
- ایجاد بازار برای تولیدات محلی؛
- ایجاد منافع ناشی از پرداخت حق امتیاز (در موارد نادر)؛
- سودزایی از طریق کارهای دستی سنتی؛
- دسترسی مردم به خدمات اجتماعی (مانند درمانگاه و ...) در محوطه احداث معدن (که البته در این زمینه فعلاً کار زیادی انجام نشده و در آینده امید می‌رود که با تأمین امکانات معادن طلا و ساخت کارخانجات لازم در کنار آن درمانگاه‌ها و مجتمع‌های رفاهی ایجاد شود).

لازم به ذکر است که کارگران در ساعاتی که در معدن مشغول به کار نیستند، یعنی طی ساعات عصر، روزهای آخر هفته و روزهای تعطیل کارخانه، به کار در مزارع خود ادامه می‌دهند؛ چنین کشاورزانی، کارگر کشاورزی محسوب می‌شوند و از این طریق به توسعه روستای خود کمک می‌کند.

برخی نکات منفی

- تجاوز معدن به حریم زندگی مردم و نیز وجود شمار زیادی از کارگران مهاجر، زندگی اجتماعی سنتی این مردم را از هم خواهد گسست.
- همه جا وجود معدن باعث رونق روستا و منطقه نشده است. مثلاً سال‌هاست وجود معدن سنگی داخل محوطه حریم و عرصه آتشکده نیاسر و برداشت سنگ از آن به آثار باستانی واقع در این منطقه صدمه وارد می‌کند. این معدن دقیقاً داخل حریم قرار دارد و متأسفانه با وجود شکایت‌های بسیار مسئولان، طی سال‌های قبل، نتیجه‌ای حاصل نشده است؛ چون صاحب معدن قراردادی ۳۰ ساله با وزارت صنایع و معادن دارد و فعلاً قصد دست کشیدن یا عقب نشینی ندارد. علاوه بر آن وجود کارخانه پودر در این ناحیه آلودگی‌های زیست محیطی و اقلیمی را نیز در بر دارد. جهت وزش باد غالباً به سمت شهر نیاسر است و آلودگی‌های این کارخانه همواره غباری را بر فراز شهر نیاسر ایجاد کرده است. زمان ایجاد معدن، نیاسر تنها یک روستا بود و البته سازمان میراث فرهنگی هم توجهی به این موضوع نکرد. حتی در دوره‌ای که قرار بر توسعه روستا و به سمت شهری شدن بود، آتشدان‌هایی که اطراف آتشکده وجود داشت از سوی شهرداری وقت کاملاً تخریب شد و اداره میراث فرهنگی بسیار دیر متوجه این امر گردید.

بخش سوم: روستاهایی که در قدیم محل معدنکاری بوده‌اند

در این بخش فهرست نام روستاهایی منعکس می‌شود که احتمالاً در قدیم محل معدنکاری و استحصال زر بوده‌اند (مؤمن‌زاده، ۱۳۸۰). چنان‌که مشاهده می‌شود در اسامی این روستاها کلمه زر وجود دارد (بختیاری، ۱۳۸۵):

- استان فارس: زرگر، زردین، زرین‌کوه، زروان؛
- استان آذربایجان غربی: زری خوی؛
- استان آذربایجان شرقی: زرقان، زرنق، زرده، زرج آباد (میانه)، زرنه (اهر)؛
- استان سیستان و بلوچستان: زریکه، زرآباد؛
- استان گرگان: زرین گل؛
- استان دامغان: زرگرآباد، کوه زر؛
- استان تهران: زرادر؛
- استان خراسان: زرکک؛
- استان کردستان: زرآب، قزل بلاغ (قزل در ترکی به معنای زر است)؛
- استان کرمان: زارچو.

نتیجه‌گیری

در پایان باید در نظر داشت که با توجه به وجود معادن متنوع و وجود ظرفیت معدنی بسیار بالا در کشور، می‌توان با همکاری و ارائه راهکارهای مناسب به سازمان‌های ذی‌ربط و همکاری مردم در بخش خصوصی از این ظرفیت‌ها برای رونق اقتصادی - اجتماعی روستاهای کشور و همچنین اشتغال‌زایی در روستاها و شهرهای کوچک استفاده کرد. این مهم نیست که روستا باعث کشف معدن است و یا معدن منجر به تشکیل یک روستا می‌شود. مهم آن است که با استفاده از همجواری این دو پدیده اجتماعی و اقتصادی به توسعه روستاهای کشور بیندیشیم.

یادداشت

۱- معدنچی باشی و سررشته‌دار امور معادن در عهد محمدشاه و ناصرالدین شاه قاجار.

منابع

«با مجوز وزارت صنایع و معادن و سکوت عجیب متولیان میراث فرهنگی، معدن سنگ، آتشکده نیاسر و ریشه‌های باستانی آن را تکه تکه می‌خورد» قابل بازیابی در:

<http://www.isna.ir/Main/NewsView.aspx?ID=News-۵۳۸۹۷۴&Lang=P>

«بانک اطلاعات معادن ایران». قابل بازیابی در:

<http://www.ngdir.com/MiningInfo>

«بانک اطلاعات معادن، کانسار و اندیس‌های طلا در ایران». قابل بازیابی در:

<http://www.ngdir.com/MiningInfo/PGoldMIO.asp>

«بانک اطلاعات سازمان زمین‌شناسی ایران». قابل بازیابی در:

<http://www.ngdir.com>

بختیاری، سعید (۱۳۸۵)، *اطلس راه‌های ایران*. تهران: مؤسسه جغرافیایی و کارتوگرافی گیتاشناسی. تبریزی، محمد صالح (۱۳۴۹)، *فهرستی از معادن ایران (معدن‌نامه)*. خط برگردان از نسخه اصلی. تنظیم کننده: عباس پرورش.

زاوش، محمد (۱۳۵۵)، *کانی‌شناسی در ایران قدیم*. تهران: بنیاد فرهنگ ایران.

طالب، مهدی (۱۳۸۴)، *مقدمه‌ای بر جامعه‌شناسی با تاکید بر جامعه‌شناسی روستایی*. تهران: نشر نی.

طاهرخانی، مهدی (۱۳۷۹)، *صنعتی شدن روستا سنگ بنای استراتژی آینده توسعه روستایی*. تهران: وزارت جهاد کشاورزی.

طرسکینسکی، س. (۱۳۱۱)، *تحقیقات نظری معادن طلا در کوه الوند*. تهران: شرکت سهامی کل معادن ایران.

فرشاد، مهدی (۱۳۶۲)، *تاریخ مهندسی در ایران*. تهران: گویش.

فرهنگی، ع. و همکاران (۱۳۶۸)، *طلا (پیدایش، اکتشاف، استخراج و فرآوری)*. تهران: نشر و پخش نخست وزیری.

قراگوزلو، غلامحسین (۱۳۷۳)، *هگمتانه تا همدان*. تهران: نشر اقبال.

قربانی، منصور (۱۳۸۵)، *گزارش مصاحبه حضوری مورخ ۲۰ خردادماه*.

کان یرز، دایان (۱۳۸۱)، رهنمودهایی درباره تحلیل اجتماعی برای برنامه‌ریزی توسعه نواحی روستایی. ترجمه عبدالرسول مرتضوی، تهران: وزارت جهاد کشاورزی، مرکز تحقیقات و بررسی مسائل روستایی.

گیرشمن، ر. (۱۳۴۹)، *ایران از آغاز تا اسلام*. ترجمه محمد معین. تهران: بنگاه ترجمه و نشر کتاب. محمدلی، شیرین (۱۳۷۰)، «سرگذشت طلا» (ترجمه). *فصل‌نامه معادن و فلزات*. شماره ۴۶. مقصودی، عباس؛ رحمانی، مژده و رشیدی، بهمن (۱۳۸۴)، *کانسارها و معادن طلای ایران*. تهران: آراین زمین.

مؤمن‌زاده، مرتضی (۱۳۸۰)، *توزیع موقعیت‌های جغرافیایی به نام زر در ایران*. تهران: شرکت زریابان. وثوقی، منصور (۱۳۷۳)، *جامعه‌شناسی روستایی*. تهران: کیهان.

وزارت جهاد کشاورزی، مرکز تحقیقات و بررسی مسائل روستایی (۱۳۸۰)، *بانک اطلاعاتی کشاورزی، اقتصادی، اجتماعی، و فرهنگی و طبیعی آبادی‌های ایران*. تهران. هاشمی، مهدی (۱۳۸۰)، *نحوه کانی‌سازی احتمالی طلا در توده آذرین آستانه اراک*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت معلم تهران.

هوشمندزاده، عبدالرحیم؛ علوی‌نایینی، منصور و حقی‌پور، عبدالعظیم (۱۳۵۷)، *تحول پدیده‌های زمین‌شناسی ناحیه تروود (از پرکامبرین تا عهد حاضر)*. تهران: سازمان زمین‌شناسی و اکتشافات معدنی کشور.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی